

A népesedéstudomány világértekezlete

Sajátos korszakban élünk (mellesleg: melyik kor nem volt sajátos?). Korunk egyik jellemző jege, hogy olyan jelenségekkel, kérdésekkel (most ne szóljunk az A- és H-bombáról, az űrkutatásról, légszennyeződésről vagy energiaválságról), amelyekre elődeink ügyet sem vetettek, ma tudományágak, tudósok serege, intézmények, bizottságok sokasága foglalkozik.

Ilyen probléma-tömkeleget ölel föl a demográfia is.

Felsorolni is nehéz, hányféle jelenséget tanulmányoz. S nem véletlenül. Sok-sok országnak, népnek, nemzetiségnek „körmére égett a gyertya“. E „tisztára magánügy“-nek, a nagypolitikában quantité négligeable-nak tartott jelenségkomplexum ma nagyon sok állam — mi több, az egész világ — ügyeibe drasztikusan beleszól, főlrug gazdasági terveket, rácafol távlati prognózisokra, megíúisit kulturális akciókat, megbont régóta kialakult arányokat, egyensúlyokat. Joggal mondható, hogy strucepolitikát folytat az a kormányzat, amely országlásában nem számol hazája demográfiai helyzetével, s homokra épül minden olyan vállalkozás, kezdeményezés — legyen az gazdasági avagy egészségügyi —, amely kiindulópontjai közé nem iktatja be a demográfiaiakat is.

Jellemző ugyanakkor, hogy a népesség alakulása az ellentétes helyzetű végleteken okozza a legnagyobb gondot, követeli meg a sürgős beavatkozást, orvoslást, s ennek megfelelően az eljárások, javallatok mind-mind ellenkező előjelet kapnak.

Sok ország népessége gyorsabban növekszik élelmiszertermelésénél. „India kenyérgabona-termelése az 1950—1951. évi mintegy 50 millió tonnáról 1967—1968-ban 96 millió tonnára és 1970—1971-ben 107,8 millió tonnára emelkedett. E javulás ellenére az élelmiszertermelés összessége és a minimális táplálkozási követelmények tényleges kielégítése közötti űr nagyobb, mint bármikor korábban. Míg a [...] kenyérgabona mennyisége 43 százalékkal növekedett 1951 és 1967 között, az egy főre jutó kenyérgabona mennyisége 2 százalékkal nőtt. India népességének gyors szaporodása megakadályozza az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás emelkedését“ — írja D. S. Chandrasekhar a *Demográfia* 1973. 3—4. számában. Egyiptomban kiszámították, hogy az óriási asszuáni vízmű megépítése nem „oldotta meg“ az élelmezési problémákat. Hiába hódítottak el területeket a sivatagtól és tettek öntözhetővé, az egy főre jutó termőföld nem nagyobb, mint a gátépítés előtt; közben ugyanis a lakosság hatalmasan elszaporodott.

A gazdasági-élelmezési vonatkozásokat meghaladóan, a túlnépesedés meszszemenő politikai, tömeglélektani, kulturális, higiéniai, humánbiológiai következményekkel jár. Az UNESCO kimutatásai szomorú képet festenek: többszáz millió írástudatlan ember él a földön, és számuk egyre nő. Mert nemcsak a mezőgazdaság, de az iskolaépítés, tanítóképzés sem képes lépést tartani a szaporulattal. Tár-sadalmlilag rossz atmoszférát teremt a tartós munkanélküliség is, a fölőlségesség érzete, tízmillióknak az a tudata, hogy a nemkívánatos „többlet“-hez tartoznak. Az elhagyott gyermekek tömegének az utca az otthona, és a galeri a „családja“. Milyen testi-lelki romlášoz vezet ez?

E helyzet egyes fejlődő országokra jellemző. Amiből következik, hogy a népek, miután óriási áldozatok árán kivívták politikai függetlenségüket, napjainkban fónnáll annak veszélye, hogy a gabonaimport révén egyre függőbb, kiszolgáltatottabb helyzetbe kerülnek a neokolonialista erőkkal szemben. Évekkel ezelőtt a világ élelmiszertartalékai több hónapra biztosítottak voltak, manapság alig néhány hétre elegendők. Az élelmiszerek ára pedig — a nagy hiány folytán — magasra hágott.

E borús általános képpel szemben — köztudott — több ellenérvet sorakoztatnak föl. Egyik szerint, ha nem is nő egyik-másik országban a termőföld, de nő hektárhozama. A Mexikóban kitenyészített, szárazságtűrő, nagyhozamú búza több ínséges államban egy-két év alatt ugrásszerű termésemelkedéshez vezetett. Hasonlóképp a „csirkegyarak“, a „tojásgyarak“, az ún. zártrendszerű állathizlaldák is növelték az élelmiszertermelést. És mindezzel távolról sem merült ki a tudományos-műszaki forradalom révén biztosítható termelésnövekedés.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a föld óriási területei — Ausztráliában éppúgy, mint Argentínában, Kanadában és Brazíliában — lakatlanok. Benépesítésük nagyban enyhítene a túlnépesedett államok gondjain. A mai műszaki fejlettség fokán az ember képes megfelelő életkörülményeket biztosítani a sarki tájakon is, gondoljunk csak Észak-Szibéria vagy Alaszka fokozatos benépesülésére. De sikeresen halad előre az eddig lakhatatlannak tekintett dzsungelövezetek, sivatagok „meghódítása” vagy a mocsarak lecsapolása is — így például az Amazonas-vidék civilizálása.

Tudunk más érvekről is. Az első világháború után kiszámították, hogy költségeiből termékennyé tudták volna tenni a Szaharát. Mennyivel többbe került azonban a II. világháború, és mekkora energiákat, javakat fordítanak ma is fegyverkezésre s helyi háborúkra?! Az élelmiszerek milyen tömegét állíthatnók elő a haditermelési kapacitásnak csak egy tizedével?

A legdöntőbb tényező azonban a szaporulat és a termelőerők fejlődése közti korreláció helyes kialakítása szempontjából a társadalmi rendszer minemősége. A szocializmus bebizonyította fölényét. Ismeretes, hogy az ázsiai szocialista államok valaha az inséges övezetekhez tartoztak, de az iparosítás és a mezőgazdaság szocialista átalakítása nyomán annyira fokozták az élelmiszertermelést, hogy e tájakon megszűnt az éhezés, fedél van minden dolgozónak a feje fölött, ismeretlen fogalom a „járdalakó”.

Ilyen következtetésekre nyújt alkalmat a fejlett és az alacsony szinten álló országok mezőgazdasági és demográfiai viszonyainak az összehasonlítása is. A FAO adatai szerint 1961/63—1970/72 között Nyugat-Európa államaiban az élelmiszertermelés évenként 2,2%-kal növekedett, az elmaradott államokban pedig 2,7%-kal. Míg azonban az előző csoport országaiban évi 1%-kal nőtt a lakosság, addig a „harmadik világ” államaiban 2,7% volt a lakosság évi szaporulata, amiből következik, hogy míg Nyugat-Európa korszerű mezőgazdaságának fejlődési üteme kétszeresen meghaladja a népszaporulatét, addig az elmaradott államok élelmiszertermelése „adós” marad, az eddigi nagyon is hiányos táplálást is alig képes biztosítani.

Joggal mondotta Josué Castro, az ismert élelmezési szakember 1970-ben, Hágában a neomalthusianusokkal vitatkozva: „Hollandiában a népsűrűség 380/km²; Latin-Amerikában viszont csak 21 lakos jut egy négyzetkilométerre. Ennek ellenére az éhezés és a gyengétápláltság jellemző Latin-Amerikára, míg Hollandiára a túltápláltság következtében előálló betegségek.”

Végeredményben tehát elmondható, hogy az éhínség, a rossztápláltság nem a túlnépesedés következménye, hanem az elmaradottsággal függ össze. Az inséges övezetek államainak népsűrűsége — Bangladesh kivételével — nem éri el a hollandokét, viszont élelmiszertük termelése, szállítása, tárolása, földelhasználása igen-igen elmaradott — sok esetben középkori szinten rekedt meg —, s ez a döntő oka annak, hogy mezőgazdaságuk nem képes lépést tartani lakosságuk szaporulatával. Elmondhatjuk tehát, hogy a megoldás kulcsa nem a lakosság szaporulatának a csökkentése, hanem a társadalmi, gazdasági, politikai elmaradottság főlzámolása.

Hazánk, mint ismeretes, jelentős gazdasági, tudományos-műszaki és politikai segítséget nyújt a fejlődő államoknak elmaradottságuk főlzámolása érdekében. Nicolae Ceaușescu elvtárs mondotta a Szocialista Egységfront májusi kongresszusán: „Romániának határozott szándéka, hogy a jövőben is minden erejével hozzájáruljon egy olyan új rend meghonosításához a nemzetközi kapcsolatokban, amelyek keretében minden nép élvezheti a haladás és a civilizáció vívmányait.”

Epp ellenkező gondokkal küzdenek az alacsony szaporulatú államok: a két német állam, Magyarország, Belgium, Svéd- és Finnország, Ausztria, Csehszlovákia, vagy Új-Zéland. Ezekben az országokban sok-sok éve — különböző okok miatt — kevés gyermek születik, a lakosság nemzedékenkénti megoszlása egyre kedvezőtlenebb, mind több az idős, nem termelő ember, s fokozatosan csökken a fiatal, munkaképes lakosok száma.

Ez a helyzet közismerten súlyos gondokkal jár. Minél kevesebb a munkaerő, annál több eltartott s több teher jut egy keresőre. Minél kisebb egy nemzetben belül a tényleges termelők aránya, annál lassabban nő a nemzeti jövedelem. S minél több az idős ember, annál több a beteg, az ápolásra szoruló, a nemzeti jövedelemből annál nagyobb részt kell fordítani nyugdíjra, beteggondozásra, aggmenházak fönntartására, s kevesebb jut a beruházásokra, a termelőerők fejlesztésére, oktatásra avagy lakásépítésre. S mindezen nem sokat segít a gépesítés, automatizálás sem. Jellemző, hogy éppen a legiparosodottabb — tehát az automatizálásban is előljáró államok — mind nagyobb számban kénytelenek idegen munkaerőt igénybe venni.

A nemzet előregedése — ez csak természetes — súlyos tömeglélektani, erkölcsi helyzetet is teremt. Nem véletlen például, hogy az öngyilkosságok aránya tekintetében azok az országok vezetnek (Svédország), ahol az idős korosztálybeliek száma magas. De az előregedés a nemzet dinamizmusának, életkedvének, vitalitásának is a csökkenéséhez vezet.

Hazánk népesedési helyzete jó. Ezt szemléletes adatok bizonyítják. A 25. évüket be nem töltött korosztályok az összlakosság 42 $\frac{1}{2}$ %-át alkotják, ami kedvező arány; ha pedig a korhatárt kiterjesztjük 35 évig, kiderül, hogy fiatalok alkotják az ország lakosságának felét. Ezzel bizony kevés európai ország büszkélkedhetik. Fiatal, életerős nép vagyunk.

Kedvező képet mutat a demográfiai helyzet más vonatkozásban is. Míg 1956-ban a lakosság 48,2 százaléka volt házas, ma arányuk meghaladja az 52 százalékot, ugyanakkor pedig az utóbbi években jelentősen csökkent a válások száma, amiből az is következik, hogy kevesebb a zilált család, a gyermekek nagy többsége rendezett körülmények között, békés légkörű otthonban, a szülők gondoskodása közepette nő fel. Csökkent az általános halandóság mértéke is. A két háború között Románia igen hátul állt e tekintetben. Míg 1930—1940 között olyan államokban, mint Itália, Franciaország, Anglia 10—15 $\frac{1}{2}$ %-ot ért el a halalozás, nálunk ez az arány 18—20 $\frac{1}{2}$ % volt. Napjainkra viszont nagyjából kiegyenlítődtől a különbség. Az átlagos életkor pedig az 1932-beli 42 évről 69-re emelkedett. Noha a fejlett államokhoz viszonyítva még magas nálunk a gyermekhalandóság, mégis ötször kisebb, mint a háború előtt. Jelenleg 1000 egyéves gyermek közül 38 hal meg, szemben az 1930—1939-es periódussal, amikor 1000 csecsemőből 170—180 pusztult el.

Nem kevés azonban még a probléma. Az elmúlt harminc év demográfiai helyzetének alakulására jellemzők a kilengések, a gyakori ár—apály-hullámozás. A negyvenes években — a háború következményeként — alacsony volt a születések száma, majd az ötvenes években emelkedni kezdett. Az évtized végén azonban — a terhességmegszakítás engedélyezése nyomán — már visszaesés mutatkozott, s a mélypontot a hatvanas évek derekán érte el. Akkor az utolsók közt álltunk Európában. Az 1966-ban hozott törvényes intézkedések és az anyagi juttatások nyomán a születések száma az 1966. évi 14,3 ezrelékről 27,1 ezrelékre nőtt (1967-ben), de az emelkedés tisztavirágéletű volt; már a hatvanas évek végén mutatkozni kezdett az apadás, és jelenleg az európai élvonalból visszaestünk a középcsoportba az évi 18,8 ezrelékes születési aránnyal. Nagy az eltérés területenként is. Míg Moldva egyes tájain a születések száma eléri a 26—27 ezreléket, addig a Bánságban (beleértve Aradot is) alig 14—15 ezrelék.

A nagyfokú hullámozás, a területi eltérés tanulságosan jelzi, hogy a népesedéspolitikának be kell épülnie a „nagypolitikába”. A népesedés az iparfejlesztésnél éppúgy nem hagyható figyelmen kívül, mint az egészségügy, oktatás, szociális építkezések vagy az ország minden területének egyenletes fejlesztése tekintetében. Jellemző ez utóbbi vonatkozásban, hogy míg a Bánságban vagy Kolozsváron sok nagyüzemben munkahiány mutatkozik, addig a székelyek, mócok, máramarosiak, avasiak, szilágyságiak egy része még mindig családjától távol dolgozik.

E kérdések fölmerése nyomán alakult meg nálunk 1971-ben az Országos Demográfiai Bizottság, amely igen nagy hatáskörrel — a tevékenységét érintő kérdésekben — ellenőrzést gyakorol mind a minisztériumok, mind a megyei, városi, községi tanácsok tevékenysége fölött. E bizottság keretében hat albizottság működik, s az eredményes tevékenység nyomán a népeségtudományi megfontolások kellőképp érvényesülnek az igazságszolgáltatás terén éppen úgy, mint a beruházások vagy a tanügy vonalán. S főleg az a lényeg, hogy a korábbi egyoldalú, leegyszerűsített intézkedések helyett egyre inkább érvényesül az átfogó szemlélet, amely az anyagi ösztönzőktől, a szociális létesítményektől a tudati ráhatásig és a helyes gondolkodásmód, közvélemény kialakításáig széles fronton és tudományos alapon küzd a helyes népesedéspolitika kidolgozásáért és véghezviteléért.

A romániai magyar lakosság nem tartozik sem a legszaporább, sem a legkisebb gyarapodást fölmutató etnikumok közé. Kolozs megyében a legszaporátlanabb elem a kalotaszegi és az aranyosszéki magyarság, Vista, Körösfő, Inaktelke, illetve Kövend, Bágyon áll a lista legelján, Nádasdaróc maholnap kihál. „Inkább belepusztulok, de nem kell még egy gyermek!” Ezt mondják olyan menyecskék, akiknek három-négy szobás, kétszintes kőházuk, kocsijuk van; férjük Kolozsvárra, Egresre, Hunyadra, Tordára jár be dolgozni, de keres a termelőszövetkezetben is, istállójukban öt-hat bivaly, veteményt termelnek a háztájiban, szerződéses alapon állatot hizlalnak állami vállalatoknak, egy-egy lakodalomra 200—300 embert hívnak meg, de gyermekük mindössze egy van. Itt tehát tudati okokkal s nem gazdasági gondokkal kell számolnunk; hamis, antihumánus és gyermekellenes be-

állottaságról van szó, s nem a városi asszonyok második műszakos megterheléséről, bölcsöde-gondjairól, napközitthon-problémájáról.

Ezzel szemben a köztudottan egykés Bánságban a magyar lakosság szaporulata magasabb, mint bármelyik más népcsoporté. Ott különben érdekes jelenség mutatkozik: egyes elnéptelenedő falvakra túlnépesedett havasalji községek (Kibéd, Sóvárad, Varság) lakói települnek be, s mint dolgos, edzett nép szívesen fogadtatnak, kell a munkaerő. A székelység egykori nagyméretű elvándorlása, szétszóródása megszűnőben van. Minthogy Kovászna és Hargita megyében az utóbbi években főleg könnyűipari üzemek (cérnagyár, lenfonoda, ruhagyár) épültek, amelyek nőket foglalkoztatnak, elsősorban a lányok elvándorlása csökkent. Ma már alig-alig akad székely szolgáló Brassóban, Bukarestben, Segesváron vagy Kolozsváron. És ez döntő módon kedvező jelenség, hiszen elsősorban a nő tartja együtt a családot, őrzi meg a tűzhely melegét. Újabban pedig Gyergyóban, az Erdővidéken, Csíkban fémipari művek és bányák nyílnak, épülnek, amelyek a férfiaknak nyújtanak munkalehetőséget. S noha több különféle objektum épül Székelyföldön, még mindig nagyon sok ács, kőműves, betonöntő, kőfaragó dolgozik távoli nagyvárosi munkatelepeken, minthogy azok magasabb fizetési kategóriába tartoznak, jobb keresetet nyújtanak. Kovászna megye és Alcsík csupán ma megszűnő viszonylagos ipari elmaradottságából következik, hogy még mindig sokan — főleg férfiak — ingáznak innen Brassó és környékének (Prázmár, Szecseleváros) üzeibe, nemritkán 60—70 kilométerrel is. Míg egyes tájakon — Lövéte, Varság vagy a Mezőség több falujában — sok a többgyermekes magyar család, addig sajnos olyan — nemrég még szapora — vidékeken, mint Gyergyó, Csík, Kászon, Kézdi környéke, az országos rendnek megfelelően ugyancsak megcsappant a szaporulat.

Nem véletlenül tartják meg nálunk 1974-ben — amely esztendő különben az ENSZ a népesség világevének nyilvánította — a demográfiai világkonferenciát. Kiterjedt óvodahálózatunk éppúgy, mint az utóbbi években sokat javult családsegélyezési juttatások, a demográfiai bizottságok és intézmények tevékenysége mind-mind arra vall, hogy párt- és államvezetésünk körültekintően gondoskodik a népesség egészséges alakulásáról, a jövő nemzedékének korszerű testi-lelki neveléséről, helyes korstruktúra kialakításáról.

A demográfia fölvetette kérdések nálunk nem kampányfeladatok, nem másodlagos ügyek, hanem érdeklődésünk homlokterében állanak. Ebben a szellemben látjuk vendégül a világ minden tájáról ideseregülő demográfusokat. Erre figyelmeztetett pártunk főttkarának a Szocialista Egységfront első kongresszusára elhangzott beszédének alábbi része is:

„Meg kell érteni, hogy a születési arányszám problémája, népünk erejének és életképességének problémája országos fontosságú létkérdés, közvetlenül tőle függ nemzetünk jövője, Románia prosperitása és nagyszerűsége.“

KORUNK

Györkös Mátyás Albert: Szentlászlói házak

